

УДК 349.3

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2021.1.1>**Ірина БАСОВА**

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін та міжнародного права Навчально-наукового інституту держави і права імені князя Володимира Великого, Міжрегіональна академія управління персоналом, вул. Фроментівська, 2, м. Київ, Україна, 03039, basova.civil@gmail.com

Iryna BASOVA

Candidate of Law, Associate Professor of the Department of Civil Law and International Law of the Educational and Scientific Institute of Law named after Prince Vladimir the Great, Interregional Academy of Personnel Management, 2 Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039, basova.civil@gmail.com

**МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ
У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я****INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS STANDARDS
IN HEALTHCARE**

Стаття присвячена дослідженню міжнародних стандартів прав людини у сфері охорони здоров'я та віднаходженню шляхів з удосконалення національного законодавства.

***Метою** даної статті є визначення та дослідження міжнародно-правових актів, що закріплюють права людини у сфері охорони здоров'я, системи законодавства України з питань надання медичної допомоги, а також внесення пропозицій щодо її удосконалення.*

***Методологічну основу** даної статті склали, насамперед, порівняльно-правовий метод та методи аналізу та синтезу.*

***Наукова новизна.** Чинне законодавство у сфері охорони здоров'я не містить дефініції «міжнародно-правові стандарти прав людини у сфері охорони здоров'я», тому на законодавчому рівні їх слід визначити як «основні вихідні засади в галузі охорони здоров'я, що слугують орієнтирами при виробленні державної політики та забезпечують реалізацію громадянами прав у цій сфері».*

На сьогодні не має єдиного нормативно-правового акту щодо здійснення медичної діяльності, що створює додаткові труднощі в реалізації прав всіх суб'єктів медичних правовідносин. Тому, є необхідність вироблення єдиного зводу правил у сфері медичної діяльності, а саме Медичного кодексу України.

*Як **висновок**, аналіз міжнародно-правової бази з питань прав людини у сфері охорони здоров'я свідчить, що її положення закріплюють основні права людини у цій сфері. Українське законодавство загалом побудоване на нормах міжнародно-правових актів. Водночас варто визнати, що існує коло проблемних питань, що підлягають удосконаленню.*

***Ключові слова:** міжнародні стандарти, охорона здоров'я, Лісабонська декларація про права пацієнтів, Декларація з прав людини і особистої свободи медичних працівників, Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення.*

The article is devoted to the study of international human rights standards in the field of health care and finding ways to improve national legislation.

***The purpose** of this article is to define and study international legal acts in the field of health care, the system of legislation of Ukraine on health care, as well as make suggestions for its improvement.*

***The methodological basis** of this article was, first of all, the comparative law method and methods of analysis and synthesis.*

***Scientific novelty.** The current legislation in the field of health care does not contain a definition of «international human rights standards in the field of health care», so at the legislative level they should be defined as «basic principles of health care that serve as guidelines for public policy and ensure the realization of citizens' rights in this area».*

At present, there is no single legal act on the implementation of medical activities, which creates additional difficulties in exercising the rights of all subjects of medical relations. Therefore, there is a need to develop a single set of rules in the field of medical activities, namely the Medical Code of Ukraine.

*In **conclusion**, an analysis of the international legal framework for human rights in the field of health shows that its provisions enshrine fundamental human rights in this area. Ukrainian legislation is generally based on the norms of international legal acts. At the same time, it should be recognized that there are a number of problematic issues that need to be improved.*

***Key words:** international standards, health care, Lisbon Declaration on the Rights of Patients, Declaration on the Human Rights and Personal Freedom of Healthcare Professionals, On State Financial Guarantees for Public Health.*

Фізичне та психічне здоров'я людини є невід'ємною складовою розвитку не тільки окремого індивіда, суспільства, держави, а й міжнародної спільноти загалом. Головним обов'язком кожної держави є забезпечення здійснення гарантованих прав у сфері охорони здоров'я, а створення ефективної міжнародної законодавчої бази, дієвих механізмів реалізації цих прав є запорукою її процвітання.

Варто констатувати, що проблема забезпечення та реалізації прав людини у сфері охорони здоров'я досягла глобальних масштабів, що зумовлює необхідність створення універсальних міжнародних стандартів у цій площині. Це дозволить побудувати ефективну національну правову систему гарантій права на охорону здоров'я.

На сьогодні, це є загальнолюдські міжнародно-правові стандарти з охорони здоров'я, які закріплені у низці міжнародних нормативно-правових актів, і охоплюються сферою дії держав. Головною особливістю таких стандартів є те, що вони знаходять своє втілення у національному законодавстві окремих країн.

Говорячи про ті чи інші стандарти, варто наголосити, що стандарт – це «зразок, еталон, модель, що приймається за вихідний для порівняння з ним інших об'єктів; це визначення очікуваної (отримуваної) якості, утверджена модель, яка є основою процесу оцінки, документ, що складений у результаті консенсусу спеціалістів, схвалений спеціалізованою організацією і спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості у даній сфері» [1, с. 3].

Погоджуємося з позиції науковиці С. Цебенко, що «в міжнародних стандартах встановлюється певний «мінімальний стандарт», тобто перелік загально визначених прав та їх обсяг» [1, с. 3].

На думку І. І. Путраймса, міжнародні стандарти прав людини – це «система різних видів правових норм (матеріальних та процесуальних, регулятивних та охоронних), а також нормативних вимог, які мають неоднакову юридичну силу (загальнообов'язкові та рекомендаційні), що узагальнюють досвід регламентації та регулювання суспільних відносин, який накопичився міжнародно-правовою практикою протягом багатьох років, для забезпечення однакового розуміння та застосування, стосовно реалізації та захисту прав та свобод людини» [2, с. 7, 8].

Гідна уваги дефініція дослідника-правця П. М. Рабіновича, де «міжнародно-правовими стандартами є закріплені в актах та документах міжнародного рівня, текстуально уніфіковані та функціонально універсальні норми і

принципи, що за допомогою досить абстрактних, переважно оціночних, понять фіксують необхідний мінімальний чи бажаний обсяг та зміст прав людини, які обумовлені досягненнями розвитку суспільства та його динамічністю, встановлюють обов'язки держав забезпечувати їх дотримання, охорону та захист, а також можуть передбачати і певну відповідальність у вигляді санкцій політичного чи політико-юридичного характеру» [3, с. 24].

З викладеного можна зробити висновок, що міжнародно-правовими стандартами у сфері охорони здоров'я є відображені у міжнародних нормативно-правових актах основні вихідні засади в галузі охорони здоров'я, які слугують орієнтирами при виробленні державної політики конкретної держави.

Об'єктами стандартизації у цій сфері можна назвати права і обов'язки населення і медичних працівників, медичну інформацію, управління та організація охорони здоров'я, кадри, освіта, лікарські засоби, медичні послуги та ін.

Основними ознаками стандартів у сфері охорони здоров'я називають обґрунтованість з наукової, практичної і технічної точки зору; реальність, тобто визначеність обсягу медичної допомоги, конкретність вимог до якості медичного обслуговування з урахуванням реального стану галузі, а саме фінансового і кадрового забезпечення, матеріального-технічного ресурсу, освітнього рівня фахівців тощо; надійність, тобто відповідність принципам науково обґрунтованої медичної практики і узгодженість з думкою більшості висококваліфікованих лікарів; чіткість, конкретність і зрозумілість визначень; актуальність, якої можна досягти шляхом періодичного аналізу та перегляду раніше встановлених стандартів, вироблення механізму забезпечення або стимулювання виконання чинних стандартів [4, с. 16].

У свою чергу, головною метою розробки стандартів в охороні здоров'я є «охорона і зміцнення здоров'я населення; захист прав людини (пацієнта); поліпшення якості життя суспільства за допомогою вдосконалення діяльності служб охорони здоров'я; розробка законів у сфері охорони здоров'я; забезпечення соціального прогресу» [4, с. 16] тощо.

Міжнародно-правова система в галузі охорони здоров'я охоплюються широким колом відповідних нормативно-правових актів, які містять ключові стандарти у цій сфері.

У юридичній науковій літературі міжнародно-правові стандарти у сфері охорони здоров'я поділяють на певні види за окремими ознаками: «а) за деонтичним статусом їх класифікують: на обов'язкові, тобто

їх додержання є формально-необхідним для держав, а також вони можуть забезпечуватися міжнародними політико-юридичними санкціями; рекомендаційні, які не є формально обов'язковими, проте теж забезпечуються міжнародно-політичними санкціями; б) залежно від онтичного статусу міжнародні стандарти поділяють на: номінальні (текстуальні), тобто можуть бути тільки самі назви прав та свобод людини, які вживаються в міжнародних актах; фактичні – ті, у яких закріплені показники змісту і обсягу прав та свобод людини; в) за колом адресатів: загальні (стосуються всіх категорій, груп суспільства); спеціальні (стосуються прав окремих груп, соціальних спільнот – жінок, дітей, інвалідів); г) залежно від території дії виділяють: світові (універсальні), тобто такі, що сферою дії охоплюють всі держави світу; вони можуть як обов'язковими для держав, у випадку їх ратифікації, так і мати рекомендаційний характер; регіональні – обмежуються сферою окремих регіонів; д) за суб'єктом встановлення міжнародно-правові стандарти у сфері охорони здоров'я поділяють: на міжнародні стандарти Організації Об'єднаних Націй, Всесвітньої організації охорони здоров'я, Міжнародної організації праці; Ради Європи, Європейського союзу» тощо [5, с. 25]. Такими зокрема є Міжнародний білль про права людини, що містить перелік невіддільних прав, угоди, спрямовані на запобігання та покарання злочинів, що призводять до масових порушень прав людини, Конвенції щодо захисту груп населення, які потребують особливого піклування з боку держави, Конвенції, спрямовані на захист індивіда від зловживань з боку органів держави та посадових осіб, Міждержавні конференції з прав людини, що приймають заключні документи, обов'язкові для виконання державами-учасницями» [6, с. 72].

Наявність достатньою широкою міжнародно-правовою бази у сфері охорони здоров'я, зумовлює існування понятійного апарату. Найбільш вживаними у міжнародно-правових джерелах є синонімічно схожі сполучення, як «право на здоров'я», «право на охорону здоров'я», «право на захист здоров'я», «турбота про здоров'я», «право на медичну допомогу», «право на найвищий досяжний рівень здоров'я», які охоплюються єдиною категорією тощо. Проте, на думку науковця Б. Тобес, термінологічне сполучення «право на здоров'я» є найбільш повно відображає цю категорію. Не зовсім погоджуємося із висловленим, бо вважаємо, що змістовно чіткішим буде застосування сполучення «право на охорону здоров'я». Саме

таке формулювання знаходить своє відображення в українській правовій системі у сфері охорони здоров'я.

У свою чергу, охорона здоров'я – це «система заходів, що здійснюються органами державної влади й органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, закладами охорони здоров'я, фізичними особами-підприємцями, які зареєстровані в установленому законом порядку й одержали ліцензію на право провадження господарської діяльності з медичної практики, медичними та фармацевтичними працівниками, громадськими об'єднаннями і громадянами з метою збереження та відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини за максимальної біологічно можливої індивідуальної тривалості її життя» [7, ст. 19 Основ]. Вказане дозволяє стверджувати, що визначення охорони здоров'я виходить за умовні межі медичної галузі [8, с. 8]. Фактично, «охорона здоров'я – це не лише функціонування національної системи охорони здоров'я, це і питання підтримання та збереження здоров'я, популяризації здорового способу життя, усвідомлення власної відповідальності громадян за своє здоров'я» [9, с. 8].

Слід зазначити, що первісним було право на охорону здоров'я, а потім воно знайшло своє відображення у міжнародних нормативно-правових актах, так би мовити, набуло публічного характеру. На сьогодні, значна частка міжнародно-правових актів у цій сфері побудовані та мають на меті створення механізмів із забезпечення кожному права на охорону здоров'я.

Серед ключових міжнародно-правових актів у сфері прав людини загалом і охорони здоров'я, зокрема можна назвати Загальну декларацію прав людини (1948 р.); Конвенцію про захист прав людини і основних свобод (1950 р.); Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, 1969 р., Декларацію про права інвалідів; Декларацію про права розумово відсталих осіб; Конвенцію про права дитини (1989 р.); Європейська соціальна хартія (1961 р.); Європейський кодекс соціального забезпечення (1964 р.); Декларацію про розвиток прав пацієнтів у Європі (1994 р.); Конвенцію про права людини і біомедицину (1997 р.).

Міжнародно-правовими актами про охорону здоров'я зокрема є Міжнародний кодекс медичної етики, прийнятий Генеральною асамблеєю Всесвітньої медичної асоціації у 1948 р., із змінами і доповненнями 1968, 1983, 1994 рр.; Лісабонська декларація про

права пацієнтів (1981 р.); Дванадцять принципів надання медичної допомоги у будь-якій системі охорони здоров'я (1983 р.); Декларація з прав людини і особистої свободи медичних працівників (1985 р.); Заяву про торгівлю живими органами (1985 р.); Декларацію щодо евтаназії (1987 р.); Заяву про недбале ставлення лікарів до своїх обов'язків (1992 р.); Заяву про професійну відповідальність за якість медичного обслуговування (1996 р.) [9, с. 120] та інші.

Так, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права належить до міжнародно-правових актів, що мають загальний характер. Цим актом визнається право людини на здоров'я, яке означає «можливість особи мати найвищий рівень фізичного та психічного здоров'я, який можливо лише досягнути» [10, п. 1 Пакту]. До обов'язків держав-учасниць належить вжиття заходів щодо «забезпечення здорового розвитку дітей, запобігання та скорочення мертвонароджуваності і смертності серед дітей; покращення гігієни навколишнього середовища, гігієни праці в галузях промисловості; запобігання появі епідемічних, ендемічних, професійних та інших захворювань, їх лікування та боротьба з ними; забезпечення, у разі потреби, всіх наданням медичної допомоги та медичного догляду» [10, п. 1 Пакту].

Важливого значення має Конвенція про права осіб з інвалідністю 2006 р., у якій зазначений перелік прав осіб, які мають «стійкі фізичні, психічні, розумові чи сенсорні порушення, що можуть перешкоджати їх участі в суспільному житті нарівні з іншими особами» [11, п. 1 Конвенції]. Цей міжнародно-правовий акт вказує на гарантії, забезпечення яких має покладатися на держав-учасниць. Йдеться зокрема про те, що останні мають вживати «усіх заходів, які забезпечують доступ людям з інвалідністю до послуг системи охорони здоров'я, разом з врахуванням гендерної ознаки, особливо при проходженні такими особами реабілітації за станом здоров'я» [11, п. 1 Пакту]. Крім того, проголошується, що «особа з інвалідністю має право на досягнення найбільш можливого рівня здоров'я, при цьому не піддаючись дискримінації за ознакою інвалідності» [12, с. 122].

Ще одним актом, вартим уваги, є Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини 1997 року, яка закріпила низку важливих прав людини з охорони здоров'я, зокрема «поваги людини як окремої особистості та як члена суспільства і визначається важливим забезпечувати гідність людини» [13, п. 1 Конвенції].

Значний вплив з-поміж міжнародно-правових актів у сфері охорони здоров'я має Лісабонська декларація про права пацієнта 1981 року, в якій визначені права пацієнта, зокрема «право вільного вибору лікаря; право отримувати допомогу від лікаря, який не піддається зовнішнім впливам під час ухвалення своїх клінічних чи етичних рішень; право погоджуватися чи відмовлятися від лікування після отримання адекватної інформації; право очікувати від лікаря поваги до конфіденційності медичних та особистих відомостей про пацієнта; право померти з гідністю; право на прийняття чи відхилення духовної та моральної підтримки, допомоги священнослужителя відповідної конфесії» [14, с. 163].

Дослідження зазначених міжнародних нормативно-правових актів, дозволило виокремити такі права у сфері охорони здоров'я:

1) життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я (ст. 25 Загальної Декларації прав людини; п. 1 ст. 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права; п. «с» ст. 24 Конвенції про права дитини);

2) заборона катування чи жорстокого, нелюдського або принижуючого гідність поводження чи покарання, зокрема, особу не може бути без її вільної згоди піддано медичним чи науковим дослідкам (ст. 7 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ст. 5 Загальної Декларації прав людини; ст. 3¹ Конвенції про захист прав людини та основних свобод);

3) зниження рівня мертвонароджуваності та дитячої смертності й здорового розвитку дитини (п. «а» ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права; п. «а» ст. 24 Конвенції про права дитини);

4) покращення всіх аспектів гігієни зовнішнього середовища і гігієни праці у промисловості (п. «б» ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права; п. «е» ст. 24 Конвенції про права дитини);

5) запобігання і лікування епідемічних, ендемічних, професійних та інших хвороб і боротьба з ними (п. «с» ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права; п. 1, 3 ст. 11 Європейської соціальної хартії);

6) медична допомога (п. «д» ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права; ч. 1 ст. 24 Конвенції про права дитини; ст. 13 Європейської соціальної хартії);

7) консультативні і просвітницькі послуги (п. «і» ст. 24 Конвенції про права дитини; п. 2 ст. 11 Європейської соціальної хартії);

8) справедливі й сприятливі, безпечні та здорові умови праці (ст. 23 Загальної Декларації прав людини; ст. 7 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права; ст. ст. 2, 3 Європейської соціальної хартії);

9) охорона материнства (п. 2 ст. 10 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права; п. «д» ст. 24 Конвенції про права дитини; ст. ст. 8, 17 Європейської соціальної хартії);

10) захист дітей і молоді у сфері охорони здоров'я (п. 3 ст. 10 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права; ст. 24 Конвенції про права дитини; ст. ст. 7, 17 Європейської соціальної хартії).

Система законодавства України у сфері охорони здоров'я загалом складається з Конституції України, норми якої проголошують такі основоположні права людини, як право на охорону здоров'я, медичну допомогу і медичне страхування; законів України («Основи законодавства України про охорону здоров'я»; «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення»; законів України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»; актів центральних і місцевих органів державної виконавчої влади («Про затвердження Реєстру лікарських засобів, які підлягають реімбурсації»; «Про затвердження Порядку забезпечення інвалідів і дітей-інвалідів технічними та іншими засобами») тощо.

Основи законодавства України про охорону здоров'я, як вбачається є розгалуженими. Вищевказані нормативно-правові акти визначають перелік прав і гарантів, якими наділяються громадяни у сфері охорони здоров'я, зокрема право життєвий рівень,

включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування і забезпечення, який є необхідним для підтримання здоров'я людини; безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище; санітарно-епідемічне благополуччя території і населеного пункту, де він проживає; безпечні і здорові умови праці, навчання, побуту та відпочинку; кваліфіковану медичну та реабілітаційну допомогу, включаючи вільний вибір лікаря та фахівця з реабілітації, вибір методів лікування та реабілітації відповідно до рекомендацій лікаря та фахівця з реабілітації, вибір закладу охорони здоров'я; відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди; оскарження неправомірних рішень і дій працівників, закладів та органів охорони здоров'я та інші.

На сьогодні не має єдиного нормативно-правового акту щодо здійснення медичної діяльності, що створює додаткові труднощі в реалізації прав всіх суб'єктів медичних правовідносин. Тому, є необхідність вироблення єдиного зводу правил у сфері медичної діяльності, а саме Медичного кодексу України.

Отже, викладене дозволяє з впевненістю стверджувати, що міжнародно-правовими стандартами прав людини у сфері охорони здоров'я є відображені у міжнародних нормативно-правових актах основні вихідні засади в галузі охорони здоров'я, які слугують орієнтирами при виробленні державної політики та забезпечують реалізацію громадянами прав у цій сфері. Українське законодавство загалом побудоване на нормах міжнародно-правових актів. Водночас варто визнати, що у цій сфері існує коло проблемних питань, що підлягають удосконаленню.

Література:

1. Якубовяк В. Международный опыт стандартизации в здравоохранении. *Проблемы стандартизации в здравоохранении*. 2012. № 4. С.3
2. Путраймс І. І. Ефективність імплементації міжнародних стандартів прав людини у законодавство України: автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.11. К. 20 с.
3. Шамич О. М. Поняття та структура природного права людини на охорону здоров'я. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. № 11. С. 75–92.
4. Колоколов Г. Основы медицинского права. М. : Экзамен, 2015. С. 16.
5. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 1 (84). С. 19–29.
6. Ю.В. Назарко. Міжнародно-правові стандарти права на охорону здоров'я. *Альманах міжнародного права*. 2018. Вип. 18. С. 72.
7. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України № 2801–ХІІ від 19 листопада 1992 р. (зі змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.
8. Демченко І.С. Класифікація законодавства у сфері охорони здоров'я. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. Том 30 (69). № 6. С. 35–45.
9. Москаленко В.Ф., Грузева Т.С., Іншакова Г.В. Право на охорону здоров'я у нормативно-правових актах міжнародного та правового рівня. Харків : ВПП «Контракт», 2006. 296 с.
10. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: міжнар. док. від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042.

11. Конвенція про права осіб з інвалідністю: міжнар. док. від 13.12.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.

12. Права людини у сфері охорони здоров'я: практичний посібник (2012): за наук. ред. І. Я. Сенюти. Львів: Вид-во ЛОБФ «Медицина і право». 552 с.

13. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину: міжн. док. від 04.04.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334

14. Бойко Ю. Ю. Міжнародно-правова концепція охорони прав пацієнта. *Правова позиція*. 2018. № 2 (21). С. 162–166.

References:

1. Yakubovyyak V. International experience of standardization in health care. Problems of standardization in health care. 2012. №4. С.3

2. Putreims II The effectiveness of the implementation of international human rights standards in the legislation of Ukraine: author. dis. Cand. jurid. Science: special. 12.00.11. К. 20 p.

3. Shamykh OM The concept and structure of the natural human right to health. Current issues of education and upbringing of people with special needs. № 11. S. 75–92.

4. Kolokolov G. Fundamentals of medical law. М.: Exam, 2015. S. 16.

5. Rabinovich PM International human rights standards: properties, general concept, classification. Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine. 2016. № 1 (84). Pp. 19–29.

6. Ю.В. Nazarko. International legal standards for the right to health care. Almanac of International Law. 2018. Vip. 18. S. 72

7. Fundamentals of the legislation of Ukraine on health care: Law of Ukraine № 2801-XII of November 19, 1992 (as amended). Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1993. № 4. Art. 19.

8. Demchenko IS Classification of health legislation. Scientific notes of TNU named after VI Vernadsky. Series: legal sciences. 2019. Volume 30 (69). № 6. pp. 35–45

9. Moskalenko VF, Gruzeva TS, Inshakova GV The right to health care in international and legal regulations. Kharkiv: VPP "Contract", 2006. 296 p.

10. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: International. dock. from 16.12.1966 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042

11. Convention on the Rights of Persons with Disabilities: International. dock. from 13.12.2006 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71

12. Human rights in the field of health care: a practical guide (2012): for science. ed. I. Ya. Senyuta. Lviv: LOBF "Medicine and Law" Publishing House. 552 s.

13. Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine: int. dock. from 04.04.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334

14. Boyko Yu. Yu. International legal concept of patient rights protection. Legal position. 2018. № 2 (21). Pp. 162–166.